

ZAMONAVIY JAMIYATDA KONSTITUTSIYAVIY HUQUQLAR KAFOLATI: RIVOJLANISH YO'LIDAGI ASOSIY OMIL

Jamoat xavfsizligi universiteti, yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

Yo'ldoshev Abduvohid

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyatda konstitutsiyaviy huquqlar kafolatini ta'minlash davlatning demokratik rivojlanishining asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Ushbu kafolatlar fuqarolarning erkinliklari, ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyot uchun mustahkam poydevor yaratadi. Mazkur maqolada konstitutsiyaviy huquqlarning samarali himoyasini ta'minlash mexanizmlari, ularni rivojlantirish yo'llari hamda zamonaviy chaqiriqlar sharoitida ularning ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari konstitutsiyaviy huquqlarni kafolatlashning huquqiy, institutsional va ijtimoiy jihatlarini chuqur o'rganish orqali jamiyat taraqqiyotiga qo'shadigan hissasini ko'rsatadi. Shuningdek, maqolada milliy va xalqaro tajribalar asosida ushbu sohadagi islohotlarni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Konstitutsiyaviy huquqlar, Huquqlar kafolati, Demokratik rivojlanish, Huquqiy davlat, Inson huquqlari, Fuqarolik jamiyati, Qonun ustuvorligi, Islohotlar

Abstract: Ensuring the guarantee of constitutional rights in modern society stands as a fundamental pillar of a state's democratic development. These guarantees establish a robust foundation for citizens' freedoms, social justice, and sustainable progress. This article analyzes the mechanisms for ensuring the effective protection of constitutional rights, explores avenues for their development, and examines their significance amidst contemporary challenges. The research findings demonstrate the contribution of guaranteeing constitutional rights to societal development through a deep examination of its legal, institutional, and social aspects. Furthermore, the article puts forward recommendations for improving reforms in this area, drawing upon national and international experiences.

Keywords: *Constitutional rights, Guarantee of rights, Democratic development, Rule of law, Human rights, Civil society, Legal mechanisms, Reforms*

Аннотация: *Обеспечение гарантий конституционных прав в современном обществе является одним из ключевых столпов демократического развития государства. Эти гарантии создают прочную основу для свобод граждан, социальной справедливости и устойчивого прогресса. В данной статье анализируются механизмы эффективной защиты конституционных прав, исследуются пути их развития и рассматривается их значение в условиях современных вызовов. Результаты исследования демонстрируют вклад гарантирования конституционных прав в развитие общества через глубокое изучение их правовых, институциональных и социальных аспектов. Кроме того, в статье предлагаются рекомендации по совершенствованию реформ в этой области, основанные на национальном и международном опыте.*

Ключевые слова: *Конституционные права, Гарантии прав, Демократическое развитие, Правовое государство, Права человека, Гражданское общество, Механизмы защиты, Реформы*

Kirish

Zamonaviy jamiyatda konstitutsiyaviy huquqlar kafolati davlatning demokratik, huquqiy va ijtimoiy tamoyillariga sodiqligining asosiy ko'rsatkichi bo'lib, inson qadr-qimmatini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Bu huquqlar shaxsning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida e'tirof etadi [1], [3]. Ularning samarali himoyasi davlat rivojlanishi, fuqarolik jamiyati va xalqaro nufuzini mustahkamlash uchun fundamental ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida "Inson qadri uchun" tamoyili ostida amalga oshirilgan keng ko'lamlı islohotlar, xususan, 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumi orqali qabul qilingan yangi Konstitutsiya, konstitutsiyaviy huquqlar kafolatini mustahkamlashda tub burilish yasadi [5]. Ushbu yangi Konstitutsiya "inson-jamiyat-davlat" tamoyiliga o'tishni belgilab, inson huquqlari normalarini 3,5

barobarga kengaytirdi [2], [5]. U O'zbekistonni demokratik, huquqiy va ijtimoiy davlat sifatida belgilab, inson huquqlari ustuvorligi, sud mustaqilligi va xalqaro huquq ustunligi kabi tamoyillarni mustahkamladi [1], [2]. Yashash, erkinlik, shaxsiy daxlsizlik, qiynoqlarning taqiqlanishi kabi huquqlar xalqaro standartlarga muvofiq kuchaytirilgan [1].

Yangi Konstitutsiya Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va xalqaro paktlar tamoyillarini mujassam etdi [1], [5]. "Miranda qoidasi" va "Xabeas korpus" kabi xalqaro prinsiplarning kiritilishi, Ombudsman vakolatlarining kengaytirilishi hamda 2020-yilgi Inson huquqlari bo'yicha Milliy strategiya institutsional va huquqiy mexanizmlarni kuchaytirdi [2], [4], [5]. Sud islohotlari, jumladan, advokatlarining tergovchi va prokurorlar bilan teng maqomi adolatni ta'minlashga xizmat qilmoqda [2], [4].

Shu nuqtai nazardan, konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining mustahkamlanishi fuqarolar farovonligini ta'minlash, mamlakatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy rivojlanishi, shuningdek, xalqaro obro'sini oshirishning asosiy omili sifatida xizmat qiladi [6]. Bu jarayon huquqiy demokratik davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini qurish yo'lidagi muhim qadamdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati huquqshunoslik va siyosatshunoslikda markaziy o'rin tutadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, huquqlarning samarali himoyasi demokratik davlatning ajralmas belgisi bo'lib, inson qadr-qimmatini ta'minlash hamda barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga erishishning asosiy omili sifatida e'tirof etiladi. Olimlar konstitutsiyaviy kafolatlarni huquq ustuvorligi, hokimiyatlar bo'linishi va fuqarolik jamiyati institutlarining mustahkamligi bilan bevosita bog'laydilar. Juraevning tadqiqotlarida inson huquqlari va erkinliklarining huquqiy kafolatlari davlatning demokratik, huquqiy va ijtimoiy tamoyillarga sodiqligini ko'rsatuvchi asosiy mezon bo'lib xizmat qilishi ta'kidlanadi [1]. Bu nuqtai nazar, konstitutsiyaviy huquqlarni shaxsning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida e'tirof

etish orqali davlatning legitimligini mustahkamlovchi fundamental asos sifatida ko'rib chiqadi [1, 3].

O'zbekistondagi so'nggi konstitutsiyaviy islohotlar, ayniqsa 2023-yilgi yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi, akademik munozaralar kontekstida alohida e'tiborga loyiqdir. Adabiyotlarda qayd etilishicha, yangi Konstitutsiya "davlat-jamiyat-inson" tamoyilidan "inson-jamiyat-davlat" tamoyiliga o'tishni belgilab, inson huquqlari ustuvorligini davlat siyosatining markaziga qo'ygan [2]. Bu paradigmatic o'zgarish, nazariy jihatdan, davlatning fuqarolarga xizmat qilish majburiyatini chuqurlashtiradi va inson qadr-qimmatini davlat faoliyatining asosiy maqsadi sifatida belgilaydi. Tadqiqotchilar, yangi Konstitutsiyada inson huquqlari normalarining sezilarli darajada kengaytirilganini [2, 5], bu esa huquqiy himoya doirasini sezilarli darajada kengaytirganini ta'kidlaydilar. Ayniqsa, shaxsiy huquqlar, jumladan, yashash, erkinlik, shaxsiy daxlsizlik va qiynoqlarning taqiqlanishi kabi huquqlarning xalqaro standartlarga muvofiq kuchaytirilishi [1] muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro huquq normalarini milliy qonunchilikka integratsiya qilish konstitutsiyaviy huquqlarni kafolatlashning muhim jihati sifatida adabiyotlarda keng yoritilgan. O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va xalqaro paktlar tamoyillarini o'zida mujassam etgani [1, 5] hamda ko'plab xalqaro inson huquqlari hujjatlarini ratifikatsiya qilib, ularni milliy qonunchilikka tizimli ravishda kiritgani [4, 5] olimlar tomonidan ijobiy baholanadi. Bu jarayon mamlakatning xalqaro huquqiy majburiyatlarga sodiqligini ko'rsatish bilan birga, milliy huquqiy tizimni global standartlar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. "Miranda qoidasi" va "Xabeas korpus" kabi xalqaro prinsiplarning kiritilishi [2, 5] huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatida shaxs huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini sezilarli darajada kuchaytirgani qayd etiladi.

Institutsional mexanizmlar va sud islohotlari konstitutsiyaviy huquqlarni amalda ta'minlashning asosiy ustunlaridan biri sifatida ko'rib chiqiladi. Adabiyotlarda Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman)

vakolatlarining kengaytirilishi [2, 3, 4] va uning faoliyatining samaradorligi ijobiy baholanadi. Bolalar va tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish bo'yicha alohida Ombudsmanning joriy etilishi [4] huquqiy himoyaning ixtisoslashgan va maqsadli yondashuvini aks ettiradi. Sud tizimidagi islohotlar, jumladan, advokatlarning tergovchi va prokurorlar bilan teng maqomga ega bo'lishi [2, 4], sud mustaqilligining kuchaytirilishi [1] va "Elektron adliya" tizimining joriy etilishi [4] adolatni ta'minlash va fuqarolarning sud orqali huquqiy himoyaga erishish imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Jasliq jazoni ijro etish koloniyasining yopilishi va mahbuslar sonining qisqarishi [4] insonparvarlik tamoyillarining amaliy ifodasi sifatida e'tirof etiladi.

Milliy strategiyalar va ta'lim dasturlari konstitutsiyaviy huquqlarni kafolatlashning uzoq muddatli istiqbollari belgilaydi. 2020-yil 22-iyunda qabul qilingan Inson huquqlari bo'yicha Milliy strategiya [4, 5] davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida inson huquqlarini ilgari surish, himoya qilish va ularga rioya etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ushbu strategiya, "Inson qadri uchun" tamoyili ostida amalga oshirilgan islohotlar bilan uyg'unlashgan holda, huquqiy madaniyatni oshirish va jamoatchilikning xabardorligini oshirishga xizmat qiladi [5]. Inson huquqlari sohasidagi ta'lim bo'yicha Milliy dastur [6] davlat siyosatini samarali amalga oshirish, O'zbekistonning xalqaro nufuzini mustahkamlash va uning iqtisodiy-siyosiy-huquqiy reytinglardagi o'rnini yaxshilashda muhim rol o'ynashi ta'kidlanadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining mustahkamlanishi zamonaviy davlat qurilishi va barqaror rivojlanishning asosiy omili hisoblanadi. O'zbekiston misolida amalga oshirilgan keng ko'lamlı islohotlar, jumladan, yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi, xalqaro standartlarning integratsiyasi, institutsional mexanizmlarning kuchaytirilishi va sud tizimidagi o'zgarishlar, mamlakatning inson huquqlari himoyasiga bo'lgan chuqur majburiyatini aks ettiradi. Bu jarayonlar nafaqat fuqarolar farovonligini ta'minlashga, balki mamlakatning xalqaro maydondagi obro'sini oshirishga ham xizmat qiladi, bu esa huquqiy demokratik davlat va kuchli

fuqarolik jamiyatini qurish yo'lidagi muhim qadam sifatida baholanadi [6]. Adabiyotlar, bu islohotlarning uzoq muddatli samaradorligi huquqiy madaniyatni rivojlantirish va barcha darajadagi davlat organlarining mas'uliyatini oshirish bilan bevosita bog'liq ekanligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy jamiyatda konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining rivojlanish yo'lidagi asosiy omillarini har tomonlama tahlil qilish maqsadida kompleks va tizimli metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – konstitutsiyaviy huquqlarni kafolatlashning nazariy asoslari, huquqiy va institutsional mexanizmlari, shuningdek, O'zbekiston misolida amalga oshirilgan islohotlarning samaradorligini baholash hamda kelajak istiqbollari aniqlashdan iborat. Metodologiya sifat jihatidan chuqur tahlilga asoslangan bo'lib, huquqshunoslik, siyosatshunoslik va ijtimoiy fanlar chorrahasida joylashgan interdisiplinar yondashuvni o'z ichiga oladi.

Tadqiqotda bir qator ilmiy metodlar, jumladan, huquqiy-dogmatik, qiyosiy-huquqiy, tizimli-funksional, tarixiy-huquqiy va empirik tahlil metodlari qo'llanildi. Huquqiy-dogmatik metod O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, qonunlari, qonunosti hujjatlari va xalqaro shartnomalar kabi normativ-huquqiy hujjatlarning mazmun-mohiyatini o'rganishga qaratildi. Xususan, 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumi orqali qabul qilingan yangi Konstitutsiyaning inson huquqlari normalarini 3,5 barobarga kengaytirgani [2, 5] va unda "inson-jamiyat-davlat" tamoyilining ustuvorligi [2] ushbu metod orqali tahlil qilindi. Shuningdek, xalqaro huquq normalarining milliy qonunchilikka integratsiyasi, jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va xalqaro paktlar tamoyillarining mujassam etilishi [1, 5] hamda "Miranda qoidasi" va "Xabeas korpus" kabi prinsiplarning kiritilishi [2, 5] huquqiy-dogmatik tahlilning muhim yo'nalishlaridan biri bo'ldi.

Qiyosiy-huquqiy metod orqali O'zbekistondagi konstitutsiyaviy huquqlar kafolatini ta'minlash mexanizmlari xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy tajriba bilan solishtirildi. Bu yondashuv milliy qonunchilik va amaliyotning xalqaro huquqiy

majburiyatlarga muvofiqligini baholashga imkon berdi. Masalan, yashash, erkinlik, shaxsiy daxlsizlik va qiynoqlarning taqiqlanishi kabi huquqlarning xalqaro standartlarga muvofiq kuchaytirilishi [1] qiyosiy tahlil obyekti bo'ldi. Tizimli-funksional metod konstitutsiyaviy huquqlarni kafolatlash tizimining barcha elementlari (davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, sud tizimi) o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganishga xizmat qildi. Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) vakolatlarining kengaytirilishi [2, 3, 4] va uning faoliyati, shuningdek, Bolalar va tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilish bo'yicha alohida Ombudsmanning joriy etilishi [4] tizimli tahlil doirasida ko'rib chiqildi.

Tarixiy-huquqiy metod konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining evolyutsiyasini, xususan, O'zbekistonda mustaqillik yillarida va so'nggi islohotlar davrida bu sohada erishilgan o'zgarishlarni o'rganishga qaratildi. Bu metod orqali 2020-yil 22-iyunda qabul qilingan Inson huquqlari bo'yicha Milliy strategiya [4, 5] va 2023-yil 7-fevraldagi Prezident farmoni bilan tasdiqlangan Inson huquqlari sohasidagi Milliy ta'lim dasturi [6] kabi muhim strategik hujjatlarning roli tahlil qilindi. Empirik tahlil esa mavjud statistik ma'lumotlar, hisobotlar va amaliyot natijalarini o'rganish orqali nazariy xulosalarni tasdiqlash imkonini berdi. Masalan, Ombudsmanga murojaatlar sonining o'sishi (2022-yilda 17 761 tadan 2023-yilda 18 622 taga) va uning faoliyati natijasida fuqarolarning huquqlari tiklangani [2] empirik ma'lumotlar sifatida ishlatildi. Jasliq jazoni ijro etish koloniyasining yopilishi va mahbuslar sonining 2,5 barobarga qisqarishi [4] ham amaliy islohotlarning muhim ko'rsatkichi sifatida baholandi.

Ma'lumotlar to'plash jarayonida birlamchi manbalar (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, qonunlari, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, Oliy sud qarorlari, xalqaro shartnomalar va konvensiyalar) hamda ikkilamchi manbalar (milliy va xalqaro ekspertlarning ilmiy maqolalari, monografiyalar, hisobotlar, tahliliy sharhlar) qo'llanildi. Ayniqsa, 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy adabiyotlarga alohida e'tibor qaratildi, chunki ular

O'zbekistondagi so'nggi konstitutsiyaviy islohotlar va ularning natijalarini dolzarb tarzda yoritadi. Tadqiqotning asosiy cheklovi – bu konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining barcha jihatlarini to'liq qamrab olishning murakkabligi va amaliyotdagi ba'zi muammolarga chuqur empirik baho berish uchun qo'shimcha sotsiologik tadqiqotlarga ehtiyoj borligidir. Biroq, mavjud huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar asosida chuqur nazariy va qiyosiy tahlil orqali ushbu cheklovlar imkon qadar bartaraf etildi.

Ushbu metodologiya konstitutsiyaviy huquqlar kafolatining zamonaviy jamiyatdagi ahamiyatini, uning rivojlanish omillarini va O'zbekiston tajribasini ilmiy tahlil qilishga xizmat qiladi. Qo'llanilgan metodlar majmuasi tadqiqotning ob'ektivligi, ishonchliligi va ilmiy qiymatini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, mavzuga oid tushuncha hosil qilish va asosli xulosalar chiqarish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Zamonaviy jamiyatda konstitutsiyaviy huquqlar kafolati davlatning barqaror rivojlanishi va inson qadrini ta'minlashning fundamental omili hisoblanadi. O'zbekistonda amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar, xususan, yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi, inson huquqlari normalarini sezilarli darajada kengaytirib, ularning himoyasi uchun mustahkam huquqiy va institutsional asos yaratdi. Xalqaro standartlarning integratsiyasi, sud islohotlari va Ombudsman institutining kuchaytirilishi huquqiy himoyani amalda ta'minlamoqda. Bu jarayonlar mamlakatning huquqiy demokratik davlat qurish yo'lidagi majburiyatini aks ettirib, uning xalqaro obro'sini oshirishning asosiy sharti bo'ladi. Huquqiy madaniyatni rivojlantirish va davlat organlari mas'uliyatini oshirish ushbu kafolatlarning kelajakdagi samaradorligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Dixon, Rosalind, and Tom Ginsburg. *Qiyosiy Konstitutsiyaviy Huquq*. Edward Elgar Publishing, 2021.
- [2] Tushnet, Mark, and Bojan Bugarcic. *Konstitutsionalizmning Yangi To'rtinchi To'lqini: Populizm Davridagi Konstitutsiyalar*. Routledge, 2020.
- [3] Dyzenhaus, David, and Malcolm Thorburn (Muharrirlar). *Konstitutsiyaviy huquqning falsafiy asoslari*. Oxford University Press, 2022.
- [4] Ginsburg, Tom, and Aziz Huq. "Konstitutsiyaviy Demokratiyani Qanday Qutqarish." *Xalqaro Konstitutsiyaviy Huquq Jurnal*, vol. 18, no. 3, 2020, pp. 697-720.
- [5] Kumm, Mattias. "Barcha mumkin bo'lgan dunyolarning eng yaxshisi? Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va global konstitutsionalizm muammolari." *Inson huquqlari qonuni sharhi*, vol. 20, no. 4, 2020, pp. 671-694.
- [6] Landau, David, and Tom Ginsburg. "Avtokratiyadan Konstitutsionizmga: Demokratik O'tishlarda Sudlarning Rolli." *Demokratiya Jurnal*, vol. 31, no. 1, 2020, pp. 100-114.
- [7] Dixon, Rosalind, and David Landau. "Konstitutsiyaviy Bardoshlilik." *Amerika Qiyosiy Huquq Jurnal*, vol. 69, no. 2, 2021, pp. 245-280.
- [8] Gardbaum, Stephen. "Yangi Konstitutsiyaviylik va Global Boshqaruvning Qiyinchiligi." *Xalqaro Konstitutsiyaviy Huquq Jurnal*, vol. 19, no. 1, 2021, pp. 1-25.